

საფრანგეთის ჩვეოლუციის 1789-1791 წლების (ღამფუქნეხელი ქრეხის) შესწავლა საქარტველოში

საკვანძო სიტყვები: საფრანგეთის რევოლუცია, დამფუქნებელი კრება, ქართული ისტორიოგრაფია, ქართული პუბლიცისტიკა, საბჭოთა ისტორიოგრაფია

Keywords: The French Revolution, National Constituent Assembly, Georgian Historiography, Georgian Publicism, Soviet Historiography

საფრანგეთის 1789-1799 წლების რევოლუცია ერთ-ერთი ყველაზე რთული და საკამათო საკითხია მსოფლიოს ახალი ისტორიიდან, რომლისადმიც ისტორიკოსებს ერთმანეთისგან აბსოლუტურად განსხვავებული ხედვა და მოსაზრებები გააჩნიათ. ასეთი სურათი მთლიანად ამ მოვლენისთვის დამახასიათებელი ფონია. ალბათ გადაჭარბებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ ძალზე ძნელია მოვძებნოთ სხვა მნიშვნელოვანი ისტორიული პროცესი, რომელსაც ერთმანეთისგან ასე განსხვავებული შეფასებები გააჩნია (კალანდაძე 2011: 35).

ისტორიკოსებს შორის საკამათოა არა მხოლოდ რევოლუციის დადებითი თუ უარყოფითი როლი, არამედ თითქმის ყველა ცალკეული საკითხი. გამოჩენილი ფრანგი ისტორიკოსი ალფონს ოლარი აიდეალებდა ჟორჟ ჟაკ დანტონის მოღვაწეობას, ხოლო მაქსიმილიან რობესპიერის მიმართ დაუფარავი მტრობით იყო განმსჭვალული, ალბერ მათიეზი კი სრულიად საპირისპიროს ფიქრობდა და მისთვის რობესპიერი გახლდათ გმირი, ხოლო დანტონის კულტის წინააღმდეგ ილაშქრებდა. აშკარაა, რომ ოლარი და მათიეზი საკუთარი მსოფლმხედველობის მიხედვით მსჯელობდნენ. ოლარი ლიბერალური ისტორიოგრაფიის წარმომადგენელია, ხოლო მათიეზი – რადიკალური (Biard, Leuwers 2016: 59). შესაბამისად, მათი ასეთი შეხედულებები გასაკვირი არაა.

საფრანგეთის რევოლუციის პირველი ეტაპისადმი (1789-1792) ისტორიკოსების დამოკიდებულება ერთგვაროვანი არასოდეს ყოფილა. ასეთი აზრთა სხვადასხვაობა, ცხადია, შემთხვევითი არაა და მისი მიზეზები მათ მსოფლმხედველობაში უნდა ვეძიოთ. ევროპული, პირველ რიგში კი, რატემა უნდა, ფრანგული ისტორიოგრაფია საფრანგეთის რევოლუციის პირველ ეტაპს დადებითად აფასებდა, რაც იმით აიხსნებოდა, რომ რევოლუცია ზემოდან, ზომიერი რეფორმები, კონსტიტუციური მონარქია, სავსებით შეესატყვისებოდა მათ პოლიტიკურ იდეალს. დიამეტრალურად განსხვა-

ვებულ პოზიციებზე იდგა საბჭოთა ისტორიოგრაფია. ის საფრანგეთის რევოლუციის პირველ ეტაპს, დამფუძნებელი და საკანონმდებლო კრების საქმიანობას გულგრილად ეკიდებოდა. მათი სიმპათია იაკობინებისაკენ იხრებოდა (კალანდაძე 1998: 99).

დამფუძნებელმა კრებამ 1789-1791 წლებში გაატარა უნიკალური რეფორმები. ავტორიტარულ-ადმინისტრაციული სისტემა, აბსოლუტური მონარქია ჩაანაცვლა ახალმა სახელმწიფოებრიობამ, რომელსაც საფუძვლად ედო არა წოდებრივი პრივილეგიები, არამედ არჩევითობის პრინციპი. ეს ერთი მნიშვნელოვანი სიახლე იყო. მეორე ეს გახლავთ ადამიანისა და მოქალაქის უფლება. თანდათან მკვიდრდება სიტყვისა და ბეჭდვის თავისუფლება, ხელისუფლების საჯარო კრიტიკა.

1791 წლის 3 სექტემბერს საფრანგეთის ისტორიაში პირველი კონსტიტუცია მიიღეს. წოდებრივი პრივილეგიები კანონის უზენაესობამ ჩაანაცვლა. საფრანგეთის რევოლუციამ სათავე დაუდო სამოქალაქო თანასწორობის იდეას. იკვეთება სამართლებრივი საზოგადოების ჩამოყალიბების კონტურები. ამ პროცესს ჰქონდა როგორც თავისი პლუსები, ისე მინუსები. მაგალითად, უარყოფით მხარედ შეგვიძლია მივიჩნიოთ მოქალაქეების პოლიტიკურად აქტიურ და პასიურ კატეგორიებად დაყოფა. ამიტომ საფრანგეთის რევოლუციის პირველი პერიოდის გაიდებლება, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და გადაჭარბებული შეიძლება იყოს. კიდევ უფრო მიუღებელია ამ პერიოდის შეუფასებლობა, რომელმაც ფართოდ მოიკიდა ფეხი საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში. ამიტომ, ვფიქრობთ, ინტერესს მოკლებული არ იქნებოდა გამოვარკვიოთ თუ როგორ არის შესწავლილი საფრანგეთის რევოლუციის პირველი პერიოდი ქართულ ისტორიოგრაფიაში. საკითხი არის რთული, საინტერესო და ამ კუთხით შესწავლილი არ ყოფილა.

პირველი ნაბიჯი ამ პრობლემის დამუშავების გზაზე გადადგა ისტორიკოსმა მერაბ კალანდაძემ. მისი შრომები, „საფრანგეთის დიდი რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის შესწავლა საქართველოში“ (კალანდაძე 2006), „დიმიტრი უზნაძე საფრანგეთის დიდ რევოლუციაზე და ნაპოლეონზე“ (კალანდაძე 2016) და „საფრანგეთის დიდი რევოლუციის შესწავლა საქართველოში“ (კალანდაძე 1989) ამ პრობლემის დასმად შეიძლება მივიჩნიოთ. ჩვენი ნაშრომი ამ თემატიკის შესწავლის გაგრძელებად გვევლინება.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში, სხვადასხვა ეპოქაში საფრანგეთის რევოლუციის მიმართ განსხვავებული დამოკიდებულება არსებობდა. საქართველოში საფრანგეთის რევოლუციის შესწავლას ხანგრძლივი ისტორია გააჩნია და ამ მოვლენით ქართველი პუბლიცისტები ჯერ კიდევ XIX საუკუნის შუახანებიდან დაინტერესდნენ, ხოლო 70-იანი წლებიდან საფრანგეთის რევოლუციის შესახებ თხრობამ ქართული პრესის ფურცლებზე ინტენსიური ხასიათი მიიღო, რასაც თავისი ახსნა აქვს. ქართველი პუბლი-

ცისტების მიერ საფრანგეთის ისტორიით და კონკრეტულად საფრანგეთის რევოლუციით დაინტერესება ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა და თავისი ობიექტური მიზეზები ჰქონდა. რევოლუციის დროს, ფრანგი ხალხის გმირული ქცევითა და თავდადებით აღფრთოვანებულნი იყვნენ ქართული პრესის გამორჩეული წარმომადგენლები, რომლებიც აქტიურად აშუქებდნენ რევოლუციურ მოვლენებს და ცდილობდნენ, კოლონიურ მდგომარეობაში მყოფი ქართული საზოგადოება ასეთი მოვლენით დაეინტერესებინათ. ქართველი საზოგადო მოღვაწეები ამით ცდილობდნენ, ერთი მხრივ, ქართულ საზოგადოებაში საკითხის პოპულარიზაციას, ხოლო მეორე მხრივ, ამით ხდებოდა დასავლური იდეალების ქართულ რეალობაში გადმოტანა, რასაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა.

საქართველოში საფრანგეთის რევოლუციის შესწავლა ოთხ ეტაპად შეგვიძლია დავყოთ: 1) XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან 1918 წლამდე, საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე; 2) 1918-1921 წლები – საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდი; 3) საბჭოთა პერიოდი; 4) საბჭოთა კავშირის დაშლიდან დღემდე.

უპირველესად უნდა აღინიშნოს, რომ საფრანგეთის რევოლუციის პირველი პერიოდით დაინტერესება სულაც არ ატარებდა ისეთ ერთგვაროვან ხასიათს, როგორც ამას საბჭოთა პერიოდში გვიმტკიცებდნენ. მან, ვფიქრობთ, საინტერესო ევოლუცია განიცადა. სავსებით ვიზიარებთ იმ სქემას, რომელიც შემოგვთავაზა მერაბ კალანდაძემ საქართველოში საფრანგეთის რევოლუციის ევოლუციის საკითხში (კალანდაძე 2016: 150-152) და ვცადეთ ის ამ კონკრეტული თემისთვის მიგვესადაგებინა.

საკითხის შესწავლის სანყის ეტაპზე, ქართული საზოგადოება საფრანგეთის რევოლუციის პირველი მონაკვეთისადმი დადებით დამოკიდებულებას ავლენდა. ამგვარი განწყობა შემთხვევითი არ იყო და მნიშვნელოვანწილად იმით გახლდათ განპირობებული, რომ ის სავსებით შეესატყვისებოდა მათ პოლიტიკურ იდეალს – რევოლუცია ზემოდან, ზომიერი გარდაქმნები, კონსტიტუციური მონარქია. პირველად, ასეთი შეფასებები XIX საუკუნის მეორე ნახევრისა და XX საუკუნის დასაწყისის ქართული პრესის ფურცლებზე აისახა. ქართველი პუბლიცისტები აშკარად დადებითად აფასებდნენ დამფუძნებელი კრების საქმიანობას და მონარქიისადმი ნეგატიურ განწყობასაც არ მალავდნენ. ამგვარი დამოკიდებულების კულმინაციად მიგვაჩნია საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში გამოსული ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები. მეტის გაკეთება ვერ მოასწრეს. საფრანგეთის რევოლუციის პირველი პერიოდის შეფასების დროს ქართულ ისტორიოგრაფიას სწორი პოზიცია ეკავა და მეცნიერული გზით მიდიოდა. ეს იყო მისი მთავარი პლუსი.

მკვეთრად შეიცვალა ვითარება საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ. ეს წინგადადგმულ ნაბიჯად, თავდაპირველი გზის გაგრძელებად, ძნელია მი-

ვიჩნით. საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფია საფრანგეთის რევოლუციის პირველ პერიოდს ძალზე გულგრილად ეკიდება, რაც მნიშვნელოვანწილად მათი იაკობინთა მიმართ სიმპატიებით იყო განპირობებული.

თანამედროვე ქართული ისტორიოგრაფია დიდ ყურადღებას უთმობს საფრანგეთის რევოლუციის პირველ ეტაპს და ცდილობს მის რეაბილიტაციას, რაც უახლესი ქართული ისტორიოგრაფიის პლუსია.

საფრანგეთის რევოლუციით აქტიურად ინტერესდებოდნენ და წერდნენ ისეთი ცნობილი მოღვაწეები, როგორებიც იყვნენ ნიკო ნიკოლაძე, სერგეი მესხი, დავით მიქელაძე და გიორგი წერეთელი. ქართველი პუბლიცისტების წერილებს სამეცნიერო დატვირთვა არ გააჩნია და ეს იმდროინდელი რეალობის გათვალისწინებით ბუნებრივიცაა, თუმცა მასში თავმოყრილია მდიდარი და საინტერესო ინფორმაცია, რასაც მაშინდელი ქართული საზოგადოება მოკლებული იყო და ავტორების მიზანი პირველ რიგში საკითხის პოპულარიზაცია გახლდათ, რასაც თავი მშვენივრად გავრთვეს. ჩანს, რომ ისინი შესანიშნავად იცნობდნენ საფრანგეთის რევოლუციის ისტორიას და არაერთი საინტერესო მოსაზრება გამოთქვეს ამ მოვლენასთან დაკავშირებით. აღსანიშნავია, რომ ქართველი პუბლიცისტების მიერ საფრანგეთის ახალი ისტორიის გაშუქებით საგანგებოდ დაინტერესდა პროფესორი ვარლამ დონაძე და საინტერესო წიგნი დაწერა „საფრანგეთის ახალი ისტორიის აქტუალური პრობლემები და ქართული პუბლიცისტიკა“, რომლის ერთ-ერთი თავი ჩვენთვის საინტერესო თემას ეხება (დონაძე 1978: 32-45). თავდაპირველად, საქართველოში საფრანგეთის რევოლუციით დაინტერესება პუბლიცისტიკის, ჟურნალისტიკის ჩარჩოებს არ სცილდება.

ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებულ სტატიებში კარგად ჩანდა, რომ ავტორები ჯეროვნად აფასებდნენ საფრანგეთის რევოლუციის ისტორიულ მნიშვნელობას. ისინი ფიქრობდნენ, რომ ამ მოვლენის შედეგები გასცდა საფრანგეთს და თითქმის მთელს ევროპას მოედო. აი, რას წერდა გაზეთი „ივერია“: „საკვირველი ზემოქმედება იცის საფრანგეთმა სხვა ქვეყნებზედ. 1789 წელს, როდესაც საფრანგეთმა ყველა ევროპის სახელმწიფოთა უწინარეს აღმართა თავისუფლების დროშა, საფრანგეთის ხმაურობა ნაღარასავით გაისმოდა მთელ ევროპაში ხან აქ ეძლეოდა ბანი და ხან იქ. ასე იყო წარსულში და ამჟამადაც თითქმის ასე არის. რად იყო ასე – ამის გამოკვლევას ვერ შევუდგებით. ჩვენ აქ მოგახსენებთ მხოლოდ მას, რომ აწინდელს საფრანგეთის მოძრაობას არამც თუ მარტო თვით საფრანგეთისთვის აქვს მნიშვნელობა, არამედ მისი ავი თუ კარგი სხვა სახელმწიფოს ბედსაც ერჩის“ (რესპუბლიკელი საფრანგეთი და გერმანია 1877: 1).

ქართველი პუბლიცისტები განსაკუთრებით ინტერესდებოდნენ რევოლუციის გამომწვევი მიზეზებით. ისინი საკითხისადმი საფუძვლიან ცოდნას ავლენენ და არაერთი საინტერესო შეხედულება შემოგვთავაზებს.

საფრანგეთის რევოლუციის დასაწყისად 1789 წლის 5 მაისი ითვლება, როდესაც ვერსალში შეკრებილი გენერალური შტატების საზეიმო გახსნისას, მესამე წოდების დეპუტატებმა, იმის ნაცვლად, რომ ქუდმოხდილებს მეფის წინაშე მუხლი მოეყარათ, ქუდი დაიხურეს – ეს რევოლუციური პროტესტი იყო. რეალურად კი, საფრანგეთის რევოლუციისთვის საერთო ნიადაგის მომზადება გაცილებით ადრე დაიწყო, ვიდრე 1789 წელი გახლდათ. ამას, XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული პუბლიცისტიკის გამორჩეული მოღვაწენიც აღნიშნავენ.

„საფრანგეთის რევოლუცია, ბუნებრივად უნდა გამოსულიყო წარსულ დღეთა მღელვარებიდან. უშუალო მიზეზები, რომელთაც რევოლუცია გამოიწვია, გაჩნდნენ არა 1789 წელს, არამედ არსებობდნენ მანამდე“ – აღნიშნავს ნიკო ნიკოლაძე (ნიკოლაძე 1962: 195).

ნიკოლაძე წერს: „საფრანგეთის დიდი რევოლუცია პრივილეგიურსა და არაპრივილეგიურ კლასებს შორის წარმოებული მძაფრი კლასობრივი ბრძოლის ლოგიკური შედეგი იყო. რაინდების შთამომავლობასა და სამღვდელოებას ხელში ეკავათ თითქმის მთელი საფრანგეთის ვარგისი სახნავ-სათესი მიწების ნახევარი. დანარჩენ მიწებზე აგრეთვე პირდაპირ თუ არაპირდაპირ ვრცელდებოდა მათი სენიორალური უფლება და ამგვარად, ის მიწა, რომელიც საზოგადოდ, მთელ სახელმწიფოს მარჩენალია, თითქმის სულ ერთიანად რამდენიმე კაცის ხელში ჩავარდნილი იყო“ – წერდა ნიკოლაძე ჟურნალ „კრებულში“ (ახალი საფრანგეთი 1870: 125-126).

ნიკო ნიკოლაძის მიერ გამოთქმული მიზეზები სწორია. გარდა ამისა, ის საკუთარ სტატიებში ბევრს წერს ხალხის უკიდურეს გაჭირვებაზე და საუბრობს სოფლის მეურნეობის, მრეწველობისა და სხვა ძირითადი დარგების ჩამორჩენილობაზე, თუმცა ერთ რამეზე სათანადო ყურადღებას არ ამახვილებს. რევოლუციის გამომწვევი ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი მენტალობაა, რომლითაც ფრანგი ხალხი განსხვავდებოდა სხვა ერებისგან. ცნობილი ფრანგი ისტორიკოსი და პოლიტიკოსი ალექსის დე ტოკვილი თავის საინტერესო წიგნში – „ძველი რეჟიმი და რევოლუცია“ – ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ XVIII საუკუნის მიწურულს, გლეხობის მდგომარეობა უარესი იყო გერმანიაში და რუსეთში, თუმცა რევოლუცია მოხდა საფრანგეთში, რაც სწორედ ფრანგი ხალხის მენტალობით იყო განპირობებულ (De Tocqueville 1856: 38-39) განმანათლებლობა, სწორედ, ცნობიერება, მენტალიტეტი, განაპირობებს იმას, რომ ერთ შემთხვევაში მასები ჩაბმული არიან რევოლუციაში, ხოლო მეორე შემთხვევაში – არა. ნიკო ნიკოლაძე საფრანგეთის რევოლუციის გამომწვევ მიზეზთაგან გადამწყვეტ როლს ეკონომიკურ ფაქტორს ანიჭებდა და სხვა პრობლემებზე შედარებით ნაკლებად ამახვილებდა ყურადღებას, რაც, შესაძლოა, მისი მსოფლმხედველობით აიხსნას.

რევოლუციის გამომწვევი მიზეზების გარდა, ქართველი პუბლიცისტები დაინტერესდნენ და სტატიები მიუძღვნეს რამდენიმე ცალკეულ საკითხს.

ყურადღება იქნა მიპყრობილი საფრანგეთის რევოლუციის აგრარულ საკითხზე. აქ გველისხმობთ 1906 წელს ქარუმიძის მიერ თარგმნილ სტატიას „გლეხთა საკითხი საფრანგეთში“, რომელიც ამ საკითხით დაინტერესების პირველ სიმპტომად გვევლინება (ქარუმიძე 1906: 4). ამ ნაშრომს პირველი ახსენებს პროფესორი გივი კილურაძე, მაგრამ არ განიხილავს (კილურაძე 1970: 362). ბროშურა დეტალურად განიხილა მერაბ კალანდაძემ თავის მონოგრაფიაში „საფრანგეთის დიდი რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის შესწავლა საქართველოში“ (კალანდაძე 2006: 21-24), ამიტომ ამ თემაზე საუბარს მეტს აღარ გავაგრძელებთ, მაგრამ დავძენთ, რომ ამ ნაშრომმა თავისი წვლილი შეიტანა აღნიშნული საკითხის პოპულარიზაციის საქმეში. იმავე წელს დაიბეჭდა ბროშურა „მეფის გაპარვა პარიჟიდან“, რომელიც ზაქარია ჩიჩუამ¹ თარგმნა და ვარენის კრიზისს ეხება, როდესაც 1791 წლის ივნისში მეფე ლუი XVI პარიზიდან გაიქცა, თუმცა ქალაქ ვარენში იქნა დაკავებული. სამწუხაროდ, ჩვენ მიერ მოპოვებული ეგზემპლარი დაზიანებული აღმოჩნდა და სტატიაზე სრულფასოვანი წარმოდგენა ვერ შევიქმენით. ამ ბროშურას გივი კილურაძე ასახელებს ჩამონათვალში (კილურაძე 1970: 361), მაგრამ არ განიხილავს, რაც, როგორც ჩანს, იმით შეიძლება აიხსნას, რომ ბროშურა სამეცნიერო-პოპულარულ ხასიათს ატარებს. ეს არ ამცირებს მის მნიშვნელობას. ჩვენ მომავალში შევეცდებით, რომ ამ ბროშურის სრულყოფილი ვერსია მოვიძიოთ და მასზე სათანადო დასკვნები გავაკეთოთ.

სამაგიეროდ, ძალიან საინტერესო სტატიას გადავანყდით ჟურნალ „მოგზაურში“, რომლის ავტორიც იგივე ზაქარია ჩიჩუაა. საინტერესოა, თუ როგორ აფასებს ის დამფუძნებელი კრების საქმიანობას. მისი ავტორობით ითარგმნა სტატია „ცოტა რამ საფრანგეთის მეთვრამეტე საუკუნის ისტორიიდან“, რომელიც 1905 წელს ჟურნალ „მოგზაურის“ 30-ე და 31-ე ნომრებში დაიბეჭდა. აღნიშნული სტატია სწორედ ჩვენთვის საინტერესო პერიოდს ეხება და დამფუძნებელი კრების მოღვაწეობას მიმოიხილავს.

ზემოხსენებული სტატია იწყება ვარენის კრიზისით (ჩიჩუა 1905: 485). სტატიაში ჩანს, რომ დამფუძნებელმა კრებამ არაერთხელ დაიცვა მეფე და ვარენიდან მისი დაბრუნების შემდეგ, მისი დროებით გადარჩენაც მოახერხა. ავტორს კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული, რომ დამფუძნებელი კრების მიზანი რევოლუციის გაღრმავება სულაც არ ყოფილა და მის სურვილს, კონსტიტუციური მონარქიის შენარჩუნება წარმოადგენდა, რაც დამფუძნებელი კრების შემადგენლობით აიხსნება. აქ უმეტესად მესამე წოდების

¹ ზაქარია ჩიჩუა (1875-1951) – პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწე, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრი. 1905 წლის რევოლუციაში მონაწილეობის გამო დააპატიმრეს და ციმბირში გადაასახლეს. 1917 წლის რევოლუციის შემდეგ საქართველოში დაბრუნდა და ფარმაცევტულ საქმიანობას მიჰყო ხელი, ხოლო საქართველოს ოკუპაციის შემდგომ, საფრანგეთს მიაშურა და ლევილში დამკვიდრდა, სადაც ქართული ემიგრანტული არქივებისა და სოციალ-დემოკრატების პარტიული დოკუმენტაციის მოწესრიგება იკისრა. გარდაიცვალა იქვე.

მსხვილ ნაწილს მოეყარა თავი, რომლებმაც რევოლუციის დაწყებამდე დასახულ მიზანს მიაღწიეს, გაიუმჯობესეს ქონებრივი და პოლიტიკური მდგომარეობა და ახლა მისი დაკარგვის ეშინოდათ, რასაც რევოლუციის გარდაცვალების შემთხვევაში შიშობდნენ.

საინტერესო მსჯელობაა პოლიტიკური პარტიების წარმომავლობისა და მათი იდეოლოგიის შესახებ. სტატიაში შეინიშნება აშკარა სიმპათიები იაკობინთა კლუბის მიმართ, რომელსაც ყველაზე მეტი მონაკვეთი აქვს დათმობილი. იაკობინთა მიმართ დამოკიდებულება ყველაზე კარგად ამ მონაკვეთში ჩანს: „(მონტანის) მას მთა უწოდეს იმიტომ, რომ მისმა წევრებმა მარცხნით ყველაზე უფრო მაღალი ალაგი დაიჭირეს. ეს მთა იყო რევოლუციის ნამდვილი სული და გული; დანარჩენები ყველა მზათ იყო უბრალო ფინჩხით დაკმაყოფილებულიყვნენ“ (ჩიჩუა 1905ა: 502). როგორც აღვნიშნეთ, ეს სტატია ჩიჩუამ თარგმნა, თუმცა შეუძლებელია, რომ მისი პოლიტიკური ხედვები ამ სტატიაში არ ასახულიყო. ის როგორც ვთქვით, მემარცხენე, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრი გახლდათ. შესაბამისად, იაკობინთა მიმართ მისი სიმპათიები გასაკვირი ნამდვილად არ გახლავთ. გარდა ამისა, მას შემდგომ, რაც რუსეთის იმპერიის ხელისუფლებამ გაზეთი „კვალი“ აკრძალა, 1905 წლიდან ჟურნალი „მოგზაური“ ქართული სოციალ-დემოკრატიების ყოველკვირეულ გამოცემად იქცა, სადაც სწორედ ამ პარტიის იდეები, ხედვები ვრცელდებოდა და რთული წარმოსადგენია, ისეთი სტატია ეთარგმნათ, რომლის შინაარსიც, ამ პარტიის მსოფლმხედველობისგან შორს იქნებოდა.

აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ ჩიჩუა პოზიტიურად იყო განწყობილი დამფუძნებელი კრების საქმიანობისადმი. ის დეტალურად საუბრობდა იმ სიკეთეებზე, რაც საფრანგეთს დამფუძნებელმა კრებამ „ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა დეკლარაციის“ და პირველი კონსტიტუციის მიღებით მოუტანა. მიუხედავად ამისა, სტატიაში ვერ ამოვიკითხავთ დამფუძნებელი კრების გაიდებულებას. მაგალითად, უარყოფითად არის შეფასებული მოქალაქეების პასიურ და აქტიურ ჯგუფებად დაყოფა, რადგან საყოველთაო ხმის მიცემის უფლება დაირღვა და ეს თანასწორობის პრინციპს არღვევდა, რაც „ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა დეკლარაციიდან“ უკან გადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა. ასევე საუბარია, რომ დამფუძნებელმა კრებამ სანახევროდ მიიყვანა ზოგიერთი, მაგალითად საეკლესიო რეფორმა და მასთან ბოლომდე დაპირისპირება ვერ გაბედა: „ისე როგორც არჩევნების უფლების დროს, ნახევარ ზომებით დაკმაყოფილდა; ეკლესიის სახელმწიფოსგან გათიშვა მან ვერ გაბედა. ნაციონალურმა კრებამ ვერ გამოიჩინა იმდენი სიყოჩაღე და სიმამაცე, რომ სარწმუნოება გაეხადა თავისუფალი კაცის სინდისის საქმეთ და სასულიერო წოდების შენახვა მიენდო ყველა იმათთვის ვისაც ეს სწამდა“ (ჩიჩუა 1905ა: 503).

ქართველი პუბლიცისტებისთვის ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო და პოპულარული საკითხი იყო ბასტილიის აღება, რომელმაც რადიკალურად შეცვალა საფრანგეთში მანამდე არსებული სიტუაცია. 1906 წელს ქუთაისში გამოვიდა 22-გვერდიანი ნათარგმნი ბროშურა „ბასტილიის აღება“ (ბასტილიის აღება 1906), სადაც განხილულია ამ პროცესის გამომწვევი მიზეზები, მიმდინარეობა და უახლოესი შედეგი.

ჩვენი ყურადღება განსაკუთრებით მიიპყრო დავით მიქელაძის ნაშრომმა, რომელიც სამი წლის განმავლობაში საფრანგეთში იმყოფებოდა.² „14 ივლისის რევოლუციამ სრულიად შეცვალა ფრანციის სახელმწიფო წყობილება“ – აღნიშნავს დავით მიქელაძე (მიქელაძე 1872), რომელმაც აღნიშნულ მოვლენაზე გაზეთ „დროებაში“ ვრცელი სტატიები გამოაქვეყნა, რომელთა განხილვაც უფრო სიღრმისეულად დაგვანახებს ამ უმნიშვნელოვანეს დღეს.

მიქელაძე 1870 წელს განათლების მისაღებად პარიზში გაემგზავრა, სადაც 1873 წლამდე დარჩა. ის საფრანგეთის დედაქალაქიდან „დროებას“ იქაურ თანამედროვე ამბებზე და ისტორიულ ფაქტებზე მასალებს უგზავნიდა. მან ბევრი გამოჩენილი ადამიანი გაიცნო და დაუახლოვდა. უშუალოდ შეესწრო ბასტილიის აღების დღესასწაულის აღნიშვნას და ამიტომაც, მისი წერილის განხილვა კიდევ უფრო საინტერესოა.

მის სტატიაში დამატებლად ჩანს ბასტილიის აღების გამომწვევი მიზეზები, ხალხის მღელვარება და აბსოლუტიზმის ციხე-ბურჯის აღებით გამოწვეული შედეგები. საინტერესოა, მიქელაძის დამოკიდებულება საფრანგეთის მეფის ლუი XVI-ის მიმართ. ქართველი პუბლიცისტი მას ახასიათებს, როგორც მერყევი ხასიათის მქონე, სუსტ მონარქად, რომლის მართვაც იოლი იყო, რასაც მშვენივრად ახერხებდა დედოფალი მარია ანტუანეტა და სამეფო კარი, რომლებიც ხალხის მიმართ აშკარად მტრულად იყვნენ განწყობილი და სწორედ მათი დიდი დამსახურებაა, რომ ლუი ხალხის წინააღმდეგ წავიდა, რამაც ჯერ ბასტილიის აღება და აბსოლუტიზმის დაცემა გამოიწვია, ხოლო მოგვიანებით საერთოდ მონარქია აღესრულა. მიქელაძის აზრით, ქვეყანი მეფე დაპირისპირების თავიდან აცილებას მოახერხებდა და აღელვებულ ხალხს დაამშვიდებდა, მაგრამ ძველი რეჟიმის უკანასკნელი მეფე სულ სხვა პოლიტიკას ადგა. ლუიმ დაუჯერა თავის გარემოცვას და მინისტრი ნეკერი, რომელიც ხალხს უყვარდა – მოიშორა, რამაც ხალხის მრისხანება და სამეფო კარისთვის სავალალო შედეგი გამოიწვია (მიქელაძე 1872).

² დავით მიქელაძე (1843-1918) – მწერალი, ჟურნალისტი და საზოგადო მოღვაწე. მან განათლება ჯერ სანკტ-პეტერბურგში, შემდგომ კი პარიზში მიიღო, სადაც უმნიშვნელოვანესი მოვლენების (გერმანიის იმპერიის შექმნა, პარიზის კომუნა) შემსწრე გახდა. მისი სტატიები და ლექსები სხვადასხვა ქართულ ჟურნალ-გაზეთში იბეჭდებოდა. 1910-1916 წლებში ქუთაისის საადგილმამულო ბანკის დირექტორი იყო.

ცალკეული სტატიებისა და ბროშურების გარდა, ამავე პერიოდში საფრანგეთის რევოლუციამ დაიბეჭდა ორი წიგნი. ვლადიმერ ლორთქიფანიძემ საინტერესო სტატიები დაიბეჭდა გაზეთ „ცნობის ფურცელში“, რომელშიც საფრანგეთის რევოლუციას მიმოიხილავს. შემდგომში, მან ეს სტატიები, ცალკე წიგნად გამოსცა (ლორთქიფანიძე 1906). საფრანგეთის რევოლუციას ცალკე ნარკვევი მიუძღვნა ნოე ჟორდანიამაც (ჟორდანიას 1906). ამ წიგნებში საფრანგეთის რევოლუციამ თხრობა ბოლომდე არაა მიყვანილი, თუმცა ჩვენს საკვლევ პერიოდს ორივე წიგნი სრულად მოიცავს. ჟორდანიას ნაშრომი „დიდი რევოლუცია (1789)“ ეხება 1789-1794 წლების პერიოდს, ხოლო ლორთქიფანიძის ბროშურა 1789 წლიდან იწყება და სრულდება 1793 წლის პირველი ნახევრის მოვლენების მიმოხილვით, როდესაც კონვენტში ძალაუფლების მოსაპოვებლად ორი პარტია – ჟირონდისტები და იაკობინელები იბრძოდნენ. ორივე წიგნში რევოლუციის გამომწვევი მიზეზებით დაწყებული და გაბმული თხრობა გრძელდება, დასახელებულ მონაკვეთებამდე. წიგნების ავტორები პოლიტიკოსები არიან, სოციალისტ-ფედერალისტი ლორთქიფანიძე და მენშევიკთა ლიდერი ჟორდანია. აქ მკაცრი მეცნიერული კრიტერიუმი საზომად არ გამოდგება და ამ სფეროში მათ წვლილზე ადეკვატურ წარმოდგენას ვერ შეგვიქმნის. ასეთი მკაცრი მიდგომა ძალზე ხისტად მიგვაჩნია. ორივე ამ ნაშრომს შემეცნებითი დატვირთვა აქვს, სამეცნიერო-პოპულარულ ხასიათს ატარებს და კომპილაციას წარმოადგენს. მათი მთავარი ამოცანა იყო საფრანგეთის რევოლუციის პოპულარიზაცია. ამ მისიას მათ ურიგოდ როდი გაართვეს თავი. მთავარი, ვფიქრობთ, სწორედ ეს იყო. ორივე ნაშრომი იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი შენაძენია და თავისი წვლილი შეიტანა საფრანგეთის რევოლუციის პოპულარიზაციის საქმეში, რაც XX საუკუნის დასაწყისის ქართული ისტორიოგრაფიის ფონზე, უდავოდ, წინგადადგმული ნაბიჯი იყო. ამ შრომების მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს. ვ. ლორთქიფანიძის წიგნზე ვრცლად არის საუბარი მერაბ კალანდაძის წიგნში „საფრანგეთის დიდი რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის შესწავლა საქართველოში“ და ამიტომ მასზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ (კალანდაძე 2006: 17-20).

როგორც ვხედავთ, საფრანგეთის რევოლუციის შესწავლის საწყის ეტაპზე საქართველოში ცოტა ნამდვილად არ გაკეთებულა. დაიბეჭდა პოპულარიზაციაზე გათვლილი არაერთი საინტერესო სტატია, ბროშურა და ორი წიგნი, რომლებმაც იმდროინდელი საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვანი სიახლე შეიტანეს და საკუთარი მიზანი პირნათლად შეასრულეს. ამრიგად, 1918 წლამდე საქართველოში დამფუძნებელი კრების (1789-1791) საქმიანობის პოპულარიზაცია პუბლიცისტიკის, ჟურნალისტიკის ჩარჩოებს არ გასცილებია. ეს არავითარ ჩრდილს არ აყენებს მათი ნააზრევის მნიშვნელობას და ქართულ რეალობაში მისი შეფასების პირველ მცდელობად

მიგვაჩნია. დამფუძნებელი კრების საქმიანობისადმი დადებითი დამოკიდებულება მათი მსჯელობის ძლიერ მხარედ გვევლინება.

1918 წლიდან საფრანგეთის რევოლუციის შესწავლის ახალი ეტაპი იწყება. უნდა ითქვას, რომ ამ პერიოდში ჩვენ არ გვხვდება საფრანგეთის რევოლუციასთან დაკავშირებით საგანგებო შრომები და გამოკვლევები, თუმცა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამ დროს არაფერი კეთდებოდა და საფრანგეთის რევოლუციაზე არაფერი იწერებოდა. პირიქით, 1918-1921 წლებში ქართული ისტორიოგრაფია თვისებრივად წინ წავიდა, საფრანგეთის რევოლუციის პოპულარიზაციამ მეცნიერული ელფერი შეიძინა და საბჭოთა ისტორიოგრაფიის პოზიცია, თითქოს ამ პერიოდში არაფერი გაკეთებულა, პოლიტიზირებული და საფუძველს მოკლებულია.

სამწუხაროდ, საქართველოს დამოუკიდებლობამ მხოლოდ სამ წელს გასტანა, შემდეგ კი საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმი დამყარდა. ამ სამ წელიწადში ქართველმა ისტორიკოსებმა მოასწრეს ახალი ისტორიის რამდენიმე ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოს დაწერა (ანთაძე, კალანდაძე 2013-2015: 290). ჩვენ ვფიქრობთ, რომ მათ გაცილებით ფართო მიზნები გააჩნდათ, თუმცა გასაგები მიზეზების გამო ამის გაკეთება ვერ მოასწრეს და ჩანაფიქრი განუხორციელებელი დარჩათ.

საფრანგეთის რევოლუციის შეფასების დროს დიმიტრი უზნაძე და ივანე გველესიანი პროგრესულ-ლიბერალურ პოზიციებზე იდგნენ. მნიშვნელოვანწილად ამით აიხსნება მათი სიმპათია საფრანგეთის რევოლუციის პირველი ეტაპისადმი. ისინი მიესალმებიან რევოლუციის დასაწყისს, ზემოდან რეფორმებს, კონსტიტუციური მონარქიის დამყარებას. რევოლუცია ზემოდან ძალიან კარგად შეესატყვისებოდა მათ პოლიტიკურ იდეალს.

უზნაძისა და გველესიანის წიგნში მოკლედ არის განხილული ძველი რეჟიმი და რევოლუციის გამომწვევი მიზეზები, შემდეგ კი გენერალური შტატებისა და დამფუძნებელი კრების მოწვევა. ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა ერთ-ერთი ქვეთავი „ფეოდალიზმის ნაშთების ლიკვიდაცია“, რომელშიც ბასტილიის აღების შემდგომ, საუბარია 4 აგვისტოს დეკრეტზე, რომლის მიხედვითაც გაუქმდა მთელი რიგი ფეოდალური ვალდებულები, თუმცა სახელმძღვანელოში წერია, რომ „საღამოს სხდომაზე, გაუქმებულ იქმნა გამოსყიდველად ყოველგვარი ფეოდალური ვალდებულება, უპირატესობა, პრივილეგია, მონოპოლიები, რითაც ასე მდიდარი იყო ძველი წესწყობილება“ (უზნაძე, გველესიანი 1919: 88). აშკარაა, ავტორები თვლიან, რომ ფეოდალიზმი ამ დეკრეტით მთლიანად მოისპო, თუმცა რეალობა სულ სხვაა. 4 აგვისტოს ღონისძიებებით მხოლოდ ფეოდალური ვალდებულებების ნაწილი გაუქმდა, მის სრულ ლიკვიდაციამდე ჯერ კიდევ შორი იყო. შესაძლოა, ისინი როგორც ლიბერალები ცოტათი აჭარბებდნენ დამფუძნებელი კრების დამსახურებას. აქვე მოკლედაა განხილული დამფუძნებელი კრების საქმიანობა, დეკლარაცია „ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა

შესახებ“, 1791 წლის კონსტიტუცია და გრაფი მირაბოს მოღვაწეობა (კალანდაძე 2016).

ალექსანდრე წერეთლის ავტორობით გამოცემულ წიგნში მოკლედაა აღწერილი ძველი რეჟიმის ეპოქა, რევოლუციის გამომწვევი მიზეზები და სამეფო კარის უკანასკნელი ცდა რეფორმების, რომელიც წარუმატებლად დასრულდა და მონარქია ჯერ მკვეთრად შეზღუდვისგან, ხოლო შემდეგ განადგურებისგან ვერ იხსნა. გარდა ამისა, წერეთელი განიხილავს გენერალური შტატების მოწვევას, ბასტილიის აღებას და დამფუძნებელი კრების დაარსებას. ისიც ეხება 1789 წლის 4 აგვისტოს დეკრეტს და წერს, რომ „მოვლენების ზეგავლენით ეროვნულმა ყრილობამ 1789 წლის აგვისტოს ოთხის ღამის კრებაზე მოსპო საფრანგეთში ბატონყმობა, თუმცა გლეხების მეზატონის წინაშე სხვა და სხვა მოვალეობათა გამოსყიდვა აღიარა საჭიროდ. საკვირველი არაა, თუ ამას გლეხები ვერ შეურიგდნენ და მათი მოძრაობა გარეშე ამ დადგენილებისა მიმდინარეობდა“ (წერეთელი 1920: 68). შეგვიძლია ვთქვათ, ავტორი ამჩნევს, რომ რეალურად ამ დეკრეტით ფეოდალური ვალდებულებები არ გაუქმებულა და გლეხებს კიდევ ბევრი ბრძოლის გადატანა მოუწიათ საკუთარი მიზნის შესასრულებლად. წერეთელი წერს „ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა დეკლარაციაზე“ და განხილული აქვს მისი როგორც დადებით, ასევე უარყოფითი მხარეები. ამ უკანასკნელში, რასაკვირველია, მოქალაქეების აქტიურ და პასიურ ნაწილად დაყოფას ვგულისხმობთ. აღნიშნული წესდების წინააღმდეგ აქტიურად ილაშქრებდა იაკობინთა ბელადი მაქსიმილიან რობესპიერი, რომელსაც მოქალაქეების აქტიურ და პასიურ ნაწილად დაყოფა უდიდეს უსამართლობად მიაჩნდა. წერეთლის წიგნში თხრობა ეხება საფრანგეთის დეპარტამენტებად დაყოფას, კონსტიტუციის სხვადასხვა დეკრეტს, მათ შორის სამღვდელოების ახლებურად მოწყობას და მეფის გაქცევის მცდელობას საფრანგეთიდან.

დაახლოებით ანალოგიურ სქემას ვხვდებით სიმონ ავალიანის წიგნშიც (ავალიანი 1920). ისიც მოკლედ განიხილავს ძველ რეჟიმს, რევოლუციის გამომწვევ მიზეზებს, გენერალური შტატების მოწვევას, ბასტილიის აღებას და დამფუძნებელი კრების საქმიანობას. ასეთივე ხაზს მიყვება თეიმურაზ ჭუმბურიძეც (ჭუმბურიძე 1920). ისინი მოკლედ გადმოგვცემენ ჩვენთვის საინტერესო პერიოდის საკითხებს, რომლებიც სწორად არის დასმული და გადმოცემული. ჩვენი აზრით, სასურველი იქნებოდა ს. ავალიანისა და თ. ჭუმბურიძის სახელმძღვანელოებში უფრო ფართო გარჩევა ყოფილიყო. ეს ძალიან მოკლეა.

ამ სახელმძღვანელოების ერთ-ერთ მთავარ პლუსად საფრანგეთის რევოლუციის პირველი ეტაპისადმი დადებითი დამოკიდებულება მიგვაჩნია. ამგვარი მიდგომა, ვფიქრობთ, შემთხვევითი არ იყო და მისი მიზეზები მსოფლმხედველობაში უნდა ვეძიოთ. ისინი, როგორც ლიბერალები, მიესალმებიან საფრანგეთის რევოლუციის დაწყებას, მის პირველ ეტაპს, რეფორმებს

ზემოდან, კონსტიტუციური მონარქიის დამყარებას. აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. საფრანგეთის რევოლუციის მსვლელობა სავსებით შეესატყვისებოდა მათ პოლიტიკურ იდეალს. ისინი მხარს უჭერდნენ რევოლუციას ზემოდან, ხოლო რევოლუციას ქვემოდან თავშეკავებით ეკიდებიან.

მიუხედავად ამისა, ჩვენი აზრით სასურველი იქნებოდა, რომ ავტორები შეხებოდნენ 1789 წლის 2 ნოემბრის დეკრეტს, რომელიც ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი დადგენილებაა დამფუძნებელი კრების პერიოდში. ვგულისხმობთ, ოტენის ეპისკოპოსის ტალეირანის ინიციატივით მიღებულ დეკრეტს, რომლის თანახმადაც მთელი საეკლესიო ქონება ეროვნულ საკუთრებად გამოცხადდა. 1790 წლის ივლის-ნოემბრის დეკრეტების მიხედვით დამფუძნებელმა კრებამ დააწესა სამღვდელოების სამოქალაქო მოწყობა. ეკლესიას ჩამოერთვა და სახელმწიფოს გადაეცა დაბადების, ქორწინებისა და გარდაცვალების აქტების რეგისტრირება. სახელმწიფო ვალდებულია იღებდა, რომ სასულიერო პირებისთვის ხელფასი გაესტუმრებინა, სამაგიეროდ მათ კონსტიტუციის წინაშე ფიცი უნდა დაედოთ, რასაც სამღვდელოების დიდი ნაწილი უარყოფითად შეხვდა და ფიცის დადებაზე უარი განაცხადა (ანთაძე, კალანდაძე 2005: 97). ვფიქრობთ, ტალეირანის ინიციატივით მიღებული ამ დეკრეტის განხილვით დამფუძნებელი კრების საქმიანობა კიდევ უფრო საინტერესოდ იქნებოდა წარმოჩენილი, თუმცა ავტორებმა სამწუხაროდ ამ საკითხს ყურადღება თითქმის არ დაუთმეს.

საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში გამოცემული მსოფლიო ისტორიის პირველ ეროვნულ სახელმძღვანელოებს საგანგებო ყურადღება დაუთმო და შეისწავლა მერაბ კალანდაძემ, რომელმაც 2017 წელს საინტერესო სტატია გამოსცა „სუვერენულ საქართველოს რესპუბლიკაში 1918-1921 წლებში გამოსული მსოფლიო ისტორიის პირველი ეროვნული სახელმძღვანელოები“, სადაც ავტორი საუბრობს ამ წიგნების მნიშვნელობასა და ადგილზე საქართველოში მსოფლიო ისტორიის შესწავლის საქმეში. ავტორი ხსენებულ სახელმძღვანელოებზე მაღალი აზრისაა და ფიქრობს, რომ პოზიტივი დომინირებს ნეგატივზე (კალანდაძე 2017: 215), რასაც ჩვენც ვეთანხმებით. ის სამართლიანად აკრიტიკებს მარქსისტულ საბჭოთა ისტორიოგრაფიას, რომელიც თვალს ხუჭავდა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში გამოცემული სახელმძღვანელოების როლზე და საქმეს ისე აჩვენებდა, თითქოს საბჭოთა კავშირის შექმნამდე, საქართველოში მსოფლიო ისტორიის პოპულარიზაციისა და სწავლების თვალსაზრისით არაფერი კეთდებოდა, რაც ცხადია, სწორი არაა. სახელმძღვანელოებს ჰქონდა გარკვეული ნაკლი და ხარვეზი, რასაც ავტორების სასახელოდ უნდა ითქვას, არ გაურობდნენ და თავად აღიარებდნენ. დიმიტრი უზნაძე წერდა: „არც ჩემი ნაშრომია დადინჯებული და დამშვიდებული მუშაობის შედეგი. იგი ნაჩქარევია და ამ მიზეზით ნაადრევი და, უდროვოდ მომწიფებული აღმოჩნდეს. მაგრამ მე იმედი მაქვს, რომ ამ ნაშრომის პირველ

გამოცემას, რომელიც მრავალრიცხოვანი იბეჭდება, მეორე მოჰყვება და ამ დროისთვის, პრაქტიკისა და სხვა პედაგოგთა დახმარების წყალობით ჩემი ნაშრომი უფრო მომნიშვნელო და დასრულებული ნაწარმოების სახეს მიიღებს“ (კალანდაძე 2017: 229). სამწუხაროდ, მათი სამომავლო ჩანაფიქრის განხორციელება ვერ მოხერხდა, რადგან საქართველომ 1921 წელს დამოუკიდებლობა კვლავ დაკარგა, ხოლო საბჭოთა კავშირში პოლიტიკური პროცესები სულ სხვაგვარად განვითარდა.

ამრიგად, 1918-1921 წლებში საქართველოში საფრანგეთის რევოლუციის პოპულარიზაცია ახალ ფაზაში შედის და სამეცნიერო-პოპულარულ ხასიათს იძენს, რამაც უმთავრესად ასახვა ჰპოვა ახალი ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში. დროის იმ მცირე მცირე მონაკვეთში უბრალოდ მეტის გაკეთება ვერ მოესწრო. ეს იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის ფონზე წინგადადგმული ნაბიჯი იყო და იმჟამინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატებაა და ამაზე თვალის დახეჭვა, როგორც ამას საბჭოთა პერიოდში ჩადიოდნენ, გაუმართლებელია.

დამფუძნებელი კრების (1789-1791) საქმიანობის შეფასების დროს ქართულ ისტორიოგრაფიას მეცნიერული გზა ჰქონდა არჩეული, სწორი ვექტორი ჰქონდა დასახული, სწორი კურსით მიდიოდა და დამფუძნებელი კრების საქმიანობას დადებითად აფასებდა, რაც მათი ლიბერალური შეხედულებით გახლდათ გამოწვეული. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები. რადიკალურად შეიცვალა სურათი საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ. ეს წინგადადგმულ ნაბიჯად, თავდაპირველი გზის გაგრძელებად ძნელია მივიჩნიოთ. ფართოდ მოიკიდა ფეხი დამფუძნებელი კრების საქმიანობისადმი გულგრილმა დამოკიდებულებამ. თვისებრივი, ხარისხობრივი ცვლილებები ასოცირდება არა საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიასთან, როგორც ამას გვიმტკიცებდნენ საბჭოთა ეპოქაში, არამედ გაცილებით უფრო ადრე, საქართველოს 1918-1921 წლების დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში (კალანდაძე 2016: 150-151).

მივადექით საკითხის შესწავლის მესამე ეტაპს, რომლის დასაწყისად 1921 წელი ანუ საქართველოს ოკუპაცია ითვლება. ქართული ისტორიოგრაფია იძულებული გახდა, რომ სულ სხვა გზით წასულიყო, რადგან ტოტალიტარულმა რეჟიმმა საკუთარი იდეოლოგია ძალით მოახვია თავს ქართველ მეცნიერებს და მათ არჩევანი არ დაუტოვა. საბჭოთა საქართველოში საფრანგეთის რევოლუციის სწავლებამ, პოპულარიზაციამ და შესწავლამ მკვეთრად გამოსატყუილი მეცნიერული დატვირთვა შეიძინა, მაგრამ ცალმხრივი ხასიათი მიიღო და ერთი, მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ჩარჩოებში აღმოჩნდა მოქცეული. საკითხისადმი მარქსისტული მიდგომა გამოცხადდა ჭეშმარიტების უკანასკნელ ინსტანციად. განსხვავებული

აზრი მიუღებელი იყო, ცრუმეცნიერულად აღიქმებოდა და იდევენებოდა. ქართველ ისტორიკოსებსაც სხვა გზა არ ჰქონდათ, მათ აირჩიეს მეცნიერული პრობლემა და მოგვცეს მისი მარქსისტული გაშუქება. უნდა ითქვას, რომ ემპირიზმისა და ფაქტოლოგიის დონეზე პროგრესი აშკარა იყო და ამაზე თვალის დახუჭვა არ ღირს (ანთაძე, კალანდაძე 2013-2015: 291-292).

საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში საფრანგეთის რევოლუციაზე არაერთი საინტერესო ნაშრომი დაიწერა. ქართველმა ისტორიკოსებმა ყურადღება სხვადასხვა კონკრეტულ საკითხს მიაპყრეს, რომელთაგან უნდა გამოვყოთ აგრარული კანონმდებლობის შესწავლა, რომლითაც ქართულ ისტორიოგრაფიაში განსაკუთრებით დაინტერესდნენ. საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში საფრანგეთის რევოლუციის შესწავლა, როგორც სამართლიანად აღნიშნავს მერაბ კალანდაძე, აღნიშნული პრობლემის პოპულარიზაციისა და მეცნიერული შესწავლის, შერწყმის, შეხამების მცდელობად გვევლინება (კალანდაძე 2006: 175). ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს ისტორიკოსების გრიგოლ ნათაძის, ალექსანდრე ნამორაძის, გივი კილურაძის, კოტე ანთაძის, ვარლამ დონაძის, ნაირა მამუკელაშვილის და მერაბ კალანდაძის საინტერესო გამოკვლევები.

საფრანგეთის რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის შესწავლით პირველი გრიგოლ ნათაძე დაინტერესდა, რომლის გზა შემდგომ ალექსანდრე ნამორაძემ გააგრძელა. ნათაძემ ამ საკითხთან დაკავშირებით სპეციალური ნაშრომი დაწერა: „რამდენიმე მომენტი საფრანგეთის რევოლუციის დროინდელი აგრარული კანონმდებლობისა“ (ნათაძე 1922: 156-177), რომელიც თავის წიგნში საფუძვლიანად აქვს განხილული მერაბ კალანდაძეს – „დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების და ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში XX საუკუნის პირველ ნახევარში“ (კალანდაძე 1998: 81-109). ავტორი ფიქრობს, რომ ნათაძის ამ საკითხით დაინტერესების ერთ-ერთი მიზეზი რუსული სკოლა და უპირველეს ყოვლისა ივან ლუჩიცკია, რომელსაც ის კიევის უნივერსიტეტში სწავლის დროს ძალიან დაუახლოვდა და აგრარული თემით ნათაძის დაინტერესებას კონკრეტული მიმართულება მისცა. ნათაძის აგრარული თემატიკით დაინტერესების კიდევ ერთი მიზეზი ესერთა პარტიის წევრობაა. ბუნებრივია, რომ ის დიდ ყურადღებას იჩენდა აგრარული პრობლემებისადმი საქართველოში (კალანდაძე 1998: 82).

მერაბ კალანდაძე ყურადღებას პირველ რიგში იმაზე ამახვილებს, რომ ნათაძის ზემოხსენებული ნაშრომი წმინდა კვლევითი ხასიათისაა. მისი ერთ-ერთი მთავარი ღირსება ისაა, რომ იგი დაწერილია ძველი საისტორიო სკოლის ტრადიციების თავისუფალი აზროვნების პირობებში, რაც ადვილი გასაგებია და იმითაა განპირობებული, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვის პირველ ხანებში ბოლშევიკური იდეოლოგიის მარნუხები ისე მწვავედ არ იგრძნობოდა და ნათაძემ ნაშრომის გამოქვეყნება მოასწრო (კალანდაძე 1998: 82).

გრიგოლ ნათაძე ემხრობოდა საფრანგეთის რევოლუციის რომელიმე ცალკეული საკითხის შესწავლას და არ ეთანხმებოდა რესტავრაციის ისტორიის ფრანგ ისტორიკოსებს, რომლებიც წერდნენ რევოლუციის მთლიან ისტორიას. ის თავის გამოკვლევაში დიდ ადგილს უთმობდა 1789 წლის 4-11 აგვისტოს დეკრეტების განხილვას, რაც ამ საკითხის ასეთი დეტალური ანალიზისა და ფართოდ გაშუქების პირველი სერიოზული მცდელობაა ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ჩვენ ზემოთ ვისაუბრეთ ამ დეკრეტის შესახებ და ვთქვით, რომ მას ალიქვამდნენ, როგორც ფეოდალიზმის საბოლოოდ ლიკვიდაციის აქტს, თუმცა რეალურად საქმე სხვაგვარადაა და ეს ავტორს არ გამოორჩენია. ის აცნობიერებდა, რომ ფეოდალიზმის საბოლოო ლიკვიდაციაზე საუბარი ნაადრევი იყო. გრიგოლ ნათაძე იზიარებდა ლუჩიცკის თვალსაზრისს, რომ „4-11 აგვისტოს დეკრეტის თანახმად გაუქმებული სენიორალური რეჟიმი მთელი თავისი არსებით ძალაში დარჩა და ამდენად მისი მოსპობა მხოლოდ ქალაქებში მოხდა“ (კალანდაძე 1998: 83). ის არაფერს ამბობს მეათედის გაუქმებაზე, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის სუსტი მხარეა.

კიდევ ერთი სერიოზული საკითხი, რომელსაც გრიგოლ ნათაძემ ყურადღება მიაქცია არის 1790 წლის 15 მარტისა და 8 მაისის დეკრეტები. ამ კანონების მიმართ მისი დამოკიდებულება სკეპტიკურია, რაც საკამათოა, რადგან 15 მარტის დეკრეტით ნაწილობრივ გაუქმდა ტრიაჟის კანონი, რაც აგრარული საკითხის გადაწყვეტის საქმეში წინგადადგმული ნაბიჯი იყო (კალანდაძე 1998: 83).

გრიგოლ ნათაძის შემდეგ, საფრანგეთის რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის შესწავლით ალექსანდრე ნამორაძე დაინტერესდა. მან აღნიშნულ საკითხს რამდენიმე საინტერესო ნაშრომი მიუძღვნა, რომელიც მერაბ კალანდაძემ საგანგებოდ შეისწავლა და მათ შესახებ ზემოხსენებულ წიგნში ისაუბრა. ალექსანდრე ნამორაძის დაინტერესებას საფრანგეთის რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის მიმართ მერაბ კალანდაძე ორი მიზეზით ხსნის: 1) რუსული სკოლის გავლენა; 2) 30-იან წლებში საბჭოთა კავშირში, მათ შორის საქართველოში, არსებული რეალობა, როდესაც აგრარული საკითხი გადაწყვეტილი იქნა მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული სისტემის მიერ ძალისმიერი მეთოდებით, კოლექტივიზაციის მიერ. ალექსანდრე ნამორაძე საფრანგეთის რევოლუციის აგრარული საკითხით იმიტომ დაინტერესდა, რომ ეძებდა მისი გადაჭრის რეალურ გზებს საქართველოში. ამიტომ მის მიერ თემის არჩევანი არა მარტო წმინდა მეცნიერული, არამედ პოლიტიკური თვალსაზრისითაც ფრიად აქტუალურია (კალანდაძე 1998: 179).

როგორც ვთქვით, ამ საკითხით პირველი გრიგოლ ნათაძე დაინტერესდა, თუმცა ალექსანდრეს ნამორაძის დამსახურება ისაა, რომ მან ამ თემას უფრო მეტი სიღრმე მისცა. ნამორაძის შრომებმა რუსული ისტორიოგ-

რაფიის ყურადღებაც მიიპყრო, რაც იმჟამინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატება იყო. ნამორაძე 1912 წელს სამეცნიერო მივლინებაში იმყოფებოდა საფრანგეთში, სადაც ის ამ საკითხის პირველწყაროებს გაეცნო, რაც მისი დიდი პლუსია. „ალბათ, არ შევცდებით, თუ ვიტყვით, რომ თუ არა 1912 წლის სამეცნიერო მივლინება საფრანგეთში, არ გვეყოლებოდა ისეთი თვითმყოფადი, საკუთარი ხელწერის მქონე ისტორიკოსი, როგორიც იყო ბ-ნი ალექსანდრე ნამორაძე“ (კალანდაძე 1998: 83).

პროფესორი ალექსანდრე ნამორაძე განსაკუთრებით დაინტერესდა სათემო მიწების გადანაწილების საკითხით, რაც საკმაოდ რთული საკითხი იყო. ფრანგი ისტორიკოსის ანრი სეს აზრით, სათემო მიწები ძველი საფრანგეთის საზოგადოებრივ ეკონომიკაში უაღრესად დიდ როლს თამაშობდნენ (კალანდაძე 2006: 65). ნამორაძემ საფრანგეთის რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის შესახებ ექვსი ნაშრომი დაწერა, თუმცა ეს შრომები არ ეხება დამფუძნებელი კრების პერიოდს და ამიტომ, ამაზე აღარ შევჩერდებით.

საკმაოდ საინტერესო და თითქმის შეუსწავლელი საკითხით დაინტერესდა პროფესორი გივი კილურაძე. საუბარი გვაქვს საფრანგეთის არმიის შესახებ რევოლუციის დროს. უნდა ითქვას, რომ ის დღემდე ერთადერთია ქართულ ისტორიოგრაფიაში, რომელმაც აღნიშნულ საკითხს სათანადო ყურადღება დაუთმო და მისი მონოგრაფია – „საფრანგეთის არმია დიდი რევოლუციის პირველ ეტაპზე (1789-1792)“ – მნიშვნელოვანი შენაძენია ქართული ისტორიოგრაფიისთვის და მიუხედავად საკითხის მარქსისტულად გაშუქებისა, დღემდე ინარჩუნებს ფასეულ როლს (კილურაძე 1982). პირველ რიგში უნდა ითქვას, რომ ავტორს საკითხისადმი ღრმა ცოდნა გააჩნია და მდიდარ ლიტერატურას იყენებს: გამოქვეყნებულ პირველწყაროებსა და მემუარებს, საარქივო მასალას, საფრანგეთის რევოლუციის დროს ბეჭდური წესით გამოქვეყნებულ დოკუმენტებს, უცხოურ ლიტერატურას, სამეცნიერო სტატიებსა და ა. შ.

ავტორი ყურადღებას ამახვილებს ძველი არმიის მდგომარეობაზე, რევოლუციის წინა პერიოდში და მის დასაწყისში, განიხილავს ჯარში არსებულ მდგომარეობას რევოლუციური პროცესების მიმდინარეობისას, ოფიცერთა პოზიციას რევოლუციამდე და რევოლუციის დასაწყისში. გივი კილურაძე განიხილავდა დამფუძნებელი კრების რეფორმებს არმიაში და წერდა, თუ როგორ გადავიდა არმია რევოლუციის მხარეზე, მიუხედავად მონარქისტი ოფიცრების ბევრი მცდელობისა, რომ ასე არ მომხდარიყო.

სამწუხაროა, რომ გივი კილურაძე ამ ნაშრომის გამოქვეყნებას ვერ მოესწრო. ის 1978 წელს გარდაიცვალა, ხოლო წიგნი 1982 წელს დაიბეჭდა. მას ამ თემაზე კიდევ ჰქონდა ნამუშევარი და მონოგრაფიის მეორე ნაწილის, ანუ წიგნის გაგრძელების გამოშვებაც იგეგმებოდა, თუმცა ამის გაკეთება გარკვეული მიზეზების გამო ვეღარ მოხერხდა. კილურაძის ნაშრომის მა-

ღალი სამეცნიერო ხარისხი აღიარა რუსულმა ისტორიოგრაფიამაც. ამ ნაშრომზე დადებითი აზრის იყო ცნობილი ისტორიკოსი პროფესორი ბორის პორშნევი და მიზანშეწონილად მიაჩნდა გივი კილურაძის ნაშრომის ქართულ და ფრანგულ ენებზე გამოცემა, რაც ამ დარგში ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატებების საკავშირო და საერთაშორისო აღიარება იყო (ანთაძე, კალანდაძე 2013-2015: 293). ზემოხსენებულ ნაშრომზე მაღალი აზრის არიან მერაბ კალანდაძე და თამარ ანთაძე, რომლებიც ამ მონოგრაფიას საქართველოში საფრანგეთის რევოლუციის შესწავლის მწვერვალად, კულმინაციად მიიჩნევენ (ანთაძე, კალანდაძე 2013-2015: 293).

საფრანგეთის რევოლუციის პოპულარიზაციის საქმეში თავისი წვლილი შეიტანა და შეძლებისდაგვარად შეეცადა წინ წაენია ისტორიკოსი ს. დიმისტარიშვილი. მან დაწერა სამეცნიერო-პოპულარული ნაშრომი საფრანგეთის რევოლუციაზე (დიმისტარიშვილი 1931). ის ყურადღებას უთმობს ძველი რეჟიმის პერიოდს, საფრანგეთის ეკონომიკურ მდგომარეობას XVIII საუკუნეში, სოფლის მეურნეობის დონეს და რევოლუციური პროცესის მომზადებას. ავტორს არ გამორჩენია ჩვენს მიერ მრავალჯერ ნახსენები 4-11 აგვისტოს დეკრეტი და საკმაოდ საინტერესოდ განიხილა. ის წერს, რომ ჯერ კიდევ 3 აგვისტოს დამფუძნებელი კრებას არ სურდა დეკრეტის მიღება და ხალხისთვის მიმართვას აპირებდა, რომ „დამფუძნებელი კრება მეტად გართულია უფრო „საჩქარო და სერიოზული“ საკითხებით, იგი ენერგიულად მუშაობს კონსტიტუციის შემუშავებაზე და ერისთვის სხვა საკეთილდღეო საკითხებზე, რომ დამფუძნებელ კრებას ჯერჯერობით არ გააჩნია დრო და საშუალება შეუდგეს გლეხთა საკითხის გარჩევას და მოგვარებას“ (დიმისტარიშვილი 1931: 27).

დამფუძნებელმა კრებამ გვერდი ვერ აურა პროვინციებიდან მოსულ ამბებს, სადაც გლეხების გამოსვლები მიმდინარეობდა მემამულეების წინააღმდეგ, გაითვალისწინა რევოლუციის პერიოდში მიმდინარე მოვლენები და საბოლოოდ 4-11 აგვისტოს დეკრეტით მიიღო დადგენილება, რომლის თანახმადაც „კრება სრულიად სპობდა ფეოდალურ წესებს, მაგრამ უსასყიდლოდ ისპობიან ისეთი ვალდებულებანი, რომელნიც გლეხის პირადი დამოკიდებულებიდან გამომდინარეობენ (მკვდარი ხელის უფლება, ბეგარა და სხვა), ხოლო მიწათმფლობელობასთან, კერძო საკუთრების პრინციპებთან დაკავშირებული ვალდებულებანი გლეხობამ უნდა გამოისყიდოს“ (დიმისტარიშვილი 1931: 27). დეკრეტის შინაარსის მიხედვით, ცხადია, რომ ფეოდალური სისტემა რეალურად არ განადგურებულა და ეს მხოლოდ ფურცელზე მოხდა.

კიდევ ერთი საინტერესო საკითხი, რომელზეც დიმისტარიშვილმა ყურადღება გაამახვილა ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა დეკლარაციაა. ავტორი აღნიშნავს ფრანგი განმანათლებლების როლს, რომელთა იდეებზეც XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის ფრანგული ბურჟუაზია აღიზარდა.

ძიმისტარიშვილი წერდა, რომ მესამე წოდების ყველა ფენისთვის ფრანგი განმანათლებლების პრინციპები მისაღები იყო და დამფუძნებელი კრებაც სწორედ ამ ნიადაგზე იდგა, თუმცა განსხვავებას, რომელიც მესამე წოდების მაღალ და დაბალ ფენებს შორის არსებობდა, ავტორი კარგად ხედავდა და აღნიშნავდა: „ჩვენ ვიცით, რომ მოსახლეობის დაბალ ფენებს, პროლეტარულ ელემენტებს, ეს თავისუფლებები არსებითად არაფერს აძლევენ, მათთვის ეს საშუალებაა და არა მიზანი“ (ძიმისტარიშვილი 1931: 28). ასეთი მიდგომა დეკლარაციის პრინციპებისადმი ცოტათი ხისტად მიგვაჩნია და მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის გამოვლინების ლოგიკური შედეგია.

ძიმისტარიშვილი ასევე საუბრობს მუშების მდგომარეობაზე, რომელთა მდგომარეობა დიდად არ გაუმჯობესებულა. ავტორი ამ ფაქტს იმით ხსნის, რომ საფრანგეთის რევოლუცია იყო „ბურჟუაზიული“ რევოლუცია, შესაბამისად მართვა-გამგეობა ერგო მდიდარ ბურჟუაზიას, რომელმაც დაბალი ფენა და მათი ინტერესები მალევე დაივიწყა, ხოლო ღარიბ-ღატაკთა შემოტევის საპასუხოდ, დამფუძნებელმა კრებამ აკრძალა კრებები და კავშირები, რითაც გააქარწყლა „წინააღმდეგობის“ განევის პრინციპი – საუბარია ლე-შაპელიეს კანონზე. ამ დეკრეტით, ილახებოდა მუშათა ინტერესები, პროტესტის გამოთქმის ყოველგვარი საშუალება ეკარგებოდათ და გაცილებით იოლად ხდებოდა მუშათა ექსპლოატაცია. ავტორი მართებულად აღნიშნავს: „ამრიგად, დიდი რევოლუციის გამარჯვება ჯერჯერობით მსხვილმა ბურჟუაზიამ დაისაკუთრა, ხოლო მუშების და გლეხების საქმე სულ უკან მიდიოდა“ (ძიმისტარიშვილი 1931: 32).

ს. ძიმისტარიშვილის სამეცნიერო-პოპულარული ნაშრომი სავსებით შეესატყვისებოდა იმ პერიოდის საბჭოთა ისტორიოგრაფიის მოთხოვნებს და თავისი წვლილი შეიტანა საფრანგეთის რევოლუციის პოპულარიზაციის საქმეში, მაგრამ დღეს, ცხადია მოძველებულია და ისტორიოგრაფიის განვლილი ეტაპია.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, საქართველოში საფრანგეთის რევოლუციის შესწავლის ახალი ეტაპი იწყება. დასრულდა ტოტალიტარული რეჟიმის მონოპოლიის, დიქტატის ხანა. ქართული ისტორიოგრაფია ცდილობს გათავისუფლდეს მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის წნეხისგან და დაუბრუნდეს საწყის ღირებულებებს. ქართულმა ისტორიოგრაფიამ შვებით ამოისუნთქა, ახლა მას შეეძლო საკუთარი არჩევანი გაეკეთებინა. ქართველ ისტორიკოსებს კვლავ შეეძლოთ საკითხისადმი პლურალისტური მიდგომა, რაც ისტორიული მეცნიერებისთვის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია.

თანამედროვე ქართული ისტორიოგრაფია ცდილობს თავი დააღწიოს საფრანგეთის რევოლუციის მარქსისტულ-ლენინურ კონცეფციას, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იყო იაკობინოცენტრიზმი. იაკობინთა დიქტატურა განიხილებოდა როგორც რევოლუციის მსვლელობის მწვერვალი.

უახლესმა ქართულმა ისტორიოგრაფიამ გადასინჯა საფრანგეთის რევოლუციის მარქსისტულ-ლენინური კონცეფცია, რაც, პირველ ყოვლისა, იმით გამოიხატა, რომ უარი თქვა საფრანგეთის რევოლუციის იაკობინურ წაკითხვაზე. ახლა რევოლუციის ყველა ეტაპს სათანადო ყურადღება დაეთმო. ეს უფრო სწორი მიდგომა იყო და საბჭოთა ისტორიოგრაფიის შემდეგ წინგადადგმული ნაბიჯია.

საფრანგეთის რევოლუციის პირველი პერიოდის (1789-1792) რეაბილიტაცია, კონკრეტულად დამფუძნებელი და საკანონმდებლო კრების მოღვაწეობის დადებითი შეფასება პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის პლუსია. ამ მიმართულებით გადადგმულ პირველ სერიოზულ ნაბიჯად ახალი ისტორიის სახელმძღვანელოები გვევლინება: კოტე ანთაძისა და ნაირა მამუკელაშვილის ავტორობით გამოსული მერვე კლასის სასკოლო სახელმძღვანელო (ანთაძე, მამუკელაშვილი 1992), კოტე ანთაძისა და მერაბ კალანდაძის „საფრანგეთის ისტორია, კულტურა, გეოგრაფია“ (ანთაძე, კალანდაძე 2005), ვაჟა თვალავაძის „ახალი ისტორია (1640-1815)“ (თვალავაძე 1999) და ხათუნა დიასამიძის „ევროპისა და ამერიკის ქვეყნების ახალი ისტორია“ (დიასამიძე 2021).

საფრანგეთის რევოლუციის ისტორიით დაინტერესებას იჩენდა მერაბ კალანდაძე. ეს, რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არ იყო და, როგორც არაერთხელ აღუნიშნავს, პირველ ყოვლისა, გივი კილურაძის კეთილისმყოფელი გავლენის ლოგიკური შედეგია. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. მან შეძლო მოეძებნა საკუთარი ნიშა. ეს იყო ქართული რეალობა „საფრანგეთის რევოლუციის შესწავლა საქართველოში“. ეს სიახლე იყო. მას გააჩნდა ქართული კონტექსტი და აღნიშნული პრობლემის გაშუქების პირველ მცდელობად გვევლინება. მისი მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში მდგომარეობს.

საფრანგეთის რევოლუციით მისი დაინტერესება ორ პერიოდად იყოფა და მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური სარჩული გააჩნია. საბჭოთა პერიოდი და პოსტსაბჭოთა ხანა. ეს ცხადია, ძალიან კარგია და საშუალებას გვაძლევს გამოვარკვიოთ რამდენად გულწრფელი იყო მისი დამოკიდებულება მარქსიზმთან. ამ ეტაპზე მარქსიზმთან მისი დამოკიდებულება, ალბათ, ყველაზე უფრო უპრიანი იქნება ლოიალურად მივიჩნიოთ.

საწყის ეტაპზე მისი დაინტერესება საფრანგეთის რევოლუციის პრობლემების მეცნიერული შესწავლის და პოპულარიზაციის შეხამების, შერწყმის, მცდელობად შეიძლება მივიჩნიოთ, მაგრამ ის, ბუნებრივია, მარქსისტულ-ლენინური ისტორიოგრაფიის ჩარჩოებშია მოქცეული. როგორც მას უყვარს თქმა „ეს იყო ჩვენი უბედურება და არა დანაშაული“. ვფიქრობთ, ეს უფრო სწორი იქნება და ამის გამო, როგორც მისი, ასევე საბჭოთა პერიოდში მოღვაწე სხვა მეცნიერების მკაცრად განსჯა, გადაჭარბებულია.

კონკრეტულად ამ შემთხვევაში გვაინტერესებს მისი დამოკიდებულება საფრანგეთის რევოლუციის პირველი ეტაპისადმი. ამ მხრივ საინტერესოა შემდეგი შრომები: პირველ რიგში ეს გახლავთ ნაშრომი „საფრანგეთის დიდი რევოლუცია“, რომელიც მსოფლიო ისტორიის ამ ღირშესანიშნავი მოვლენის 200 წლისთავს ეძღვნება (კალანდაძე 1989ა: 65-66). ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა დეკლარაციას ეხება მისი ამავე სახელწოდების ნაშრომი, რომელიც ასევე საფრანგეთის რევოლუციის საიუბილეო თარიღს ეხმინება (კალანდაძე 1990). ეს იყო დეკლარაციის პრინციპებისადმი საბჭოური მიდგომის გადასინჯვის ერთ-ერთი მცდელობა. საფრანგეთის რევოლუციის დასაწყისის თვალსაჩინო პოლიტიკური მოღვაწეების მირაბოსა და ლაფაიეტის რეაბილიტაციას ისახავს მიზნად ნაშრომები „ბაირონი საფრანგეთის რევოლუციის მოღვაწეებზე“ (კალანდაძე 1993: 19-21) და მარკიზ ლაფაიეტზე (კალანდაძე 1996: 54-62). საფრანგეთის რევოლუციის პირველი პერიოდისადმი გულგრილი დამოკიდებულების გადასინჯვაზე საუბარი მის კიდევ ერთ ნაშრომში „საფრანგეთის დიდი რევოლუციის „თეთრი ლაქები“ (კალანდაძე 1997: 149-154). მართალია, ძველი სტერეოტიპები აქა-იქ ჯერ კიდევ გვხვდება, მაგრამ ახლისკენ შემობრუნების ტენდენცია ძალუმად იგრძნობა და ამის დაუნახაობა სწორი არ იქნებოდა.

დამფუძნებელი და საკანონმდებლო კრების საქმიანობის რეაბილიტაციის მცდელობის ლოგიკურ დაგვირგვინებად გვევლინება მისი ორი წიგნი: პირველი ესაა სახელმძღვანელო, რომელიც კოტე ანთაძესთან თანაავტორობით დაიწერა – „საფრანგეთის ისტორია, კულტურა, გეოგრაფია“ (ანთაძე, კალანდაძე 2005), ხოლო მეორეა მისი მონოგრაფია – „საფრანგეთის დიდი რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის შესწავლა საქართველოში“ (კალანდაძე 2006). სახელმძღვანელოში მოცემულია დამფუძნებელი და საკანონმდებლო კრების საქმიანობის დაბალანსებული შეფასება. დამფუძნებელი და საკანონმდებლო კრების აგრარული პოლიტიკის დადებითი შეფასება ამ თემაზე მისი მსჯელობის მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია.

ამრიგად, საფრანგეთის რევოლუციის პირველი პერიოდის, კონკრეტულად, დამფუძნებელი და საკანონმდებლო კრების საქმიანობის რეაბილიტაციის გზაზე კოტე ანთაძემ და მერაბ კალანდაძემ პირველი ნაბიჯი გადადგეს. ეს საბჭოთა პერიოდის შემდეგ სერიოზული წინსვლა იყო და თანამედროვე ქართული ისტორიოგრაფიის პლუსია. ზოგიერთი საკითხის შემდგომი სრულყოფა, დახვეწა, ჩვენი აზრით, გამორიცხული არ უნდა იყოს.

აგრარული საკითხის გარდა, მერაბ კალანდაძე საფრანგეთის რევოლუციის სხვა პრობლემებითაც ინტერესდება, რისი დასტურიც მისი სამეცნიერო შრომებია. მათ შორის პირველ თავში გამოყენებული მონოგრაფია, რომელიც საფრანგეთის რევოლუციის პერიოდიზაციას ეხება – „დიმიტრი უზნაძე საფრანგეთის დიდ რევოლუციაზე და ნაპოლეონზე“. მას სამეცნიერო ნაშრომები გამოქვეყნებული აქვს საფრანგეთის რევოლუციის სხვა-

დასხვა საკითხის შესწავლის შესახებ საქართველოში და ასევე, გაბმულად აქვს დაწერილი ამ მოვლენის შესახებ სახელმძღვანელოში, რომელიც კოტე ანთაძესთან ერთად დაწერა – „საფრანგეთის ისტორია, კულტურა, გეოგრაფია“. ამ სახელმძღვანელოს ორი თავი საფრანგეთის 1789-1799 წლების რევოლუციას ეხება (ანთაძე, კალანდაძე 2005: 95-107). წიგნი მარტივ ენაზეა დაწერილი და მკითხველს შეუძლია საფრანგეთის რევოლუციის შესახებ მოკლე, ზოგადი და ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტების შესახებ ცოდნა მიიღოს. ჩვენთვის საინტერესო საკითხისადმი მიძღვნილი პირველი თავია „საფრანგეთის რევოლუციის დასაწყისი“, რომელიც შედგება რამდენიმე ქვეთავისგან და მოკლედ არის განხილული გენერალური შტატების მონვევა, ბასტილიის აღება, დამფუძნებელი კრება, საკანონმდებლო კრება, ომის დასაწყისი და მონარქიის ლიკვიდაცია. მერაბ კალანდაძე, როგორც ვთქვით, ძალზე მნიშვნელოვნად მოიხსენიებს 1790 წლის მარტი-მაისის დეკრეტებს, თუმცა ამ წიგნში ის ნახსენები არაა (ანთაძე, კალანდაძე 2005: 96-99) და ვფიქრობთ, სასურველი იქნებოდა ამ დეკრეტების შესახებაც მოკლედ დაწერილიყო.

საფრანგეთის რევოლუციის უფრო ფართო თხრობა მოგვცა ვაჟა თვალავაძემ, რომელმაც თავის წიგნში – „ახალი ისტორია, 1640-1815 წლები“ – მნიშვნელოვანი ადგილი დაუთმო ამ მოვლენას. წიგნის მე-6 თავი, „საფრანგეთის დიდი რევოლუცია“, შედგება რვა ქვეთავისგან, რომელთაგან რამდენიმე ჩვენთვის საინტერესო პერიოდს მოიცავს: „საფრანგეთის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა რევოლუციის დაწყებამდე“, რომელშიც ავტორი წერს ძველი რეჟიმის დროს არსებულ ვითარებაზე და რევოლუციის გამომწვევ მიზეზებზე. ვაჟა თვალავაძე განიხილავს სამივე წოდების, გლეხობისა და სხვა ღარიბი ფენების მდგომარეობას. საუბრობს, ფრანგ განმანათლებლებზე და მათ წვლილზე რევოლუციის იდეურ მომზადებაში. საინტერესოდ აღწერს რევოლუციისწინა უკანასკნელ წლებს და ახსენებს 1787 წელს ნოტაბლების მოწვევას, რასაც 1789 წელს გენერალური შტატები მოწვევა მოჰყვა, რომელიც 1614 წლიდან აბსოლუტური მონარქიის მიერ მივიწყებული იყო. თვალავაძე ეხება გენერალური შტატების გახსნას, დეპუტატების მოთხოვნებსა და ბასტილიის აღების ამბებს, შემდეგ კი რევოლუციურ გაზეთებს, პარტიებსა და კლუბებს მიმოიხილავს. ცალკე ქვეთავი აქვს დათმობილი ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესო საკითხს, დამფუძნებელი კრების საკანონმდებლო მოღვაწეობას. ის, პირველ რიგში, აგრარულ საკითხს ეხება და განიხილავს 4-11 აგვისტოს დეკრეტებს, რომელიც სწორად ჩვენი აზრით ზუსტად აქვს შეფასებული: „1789 წ. 4-11 აგვისტოს მიღებული კანონით უქმდებოდა მხოლოდ მეორეხარისხოვანი ფეოდალური ვალდებულებები („მკვდარი ხელის უფლება“, სენიორული სასამართლოები, სერვიტუტი, ნადირობის განსაკუთრებული უფლება და ა. შ.), ძირითადი, რეალური გადასახადები და ვალდებულებები კი (ჩინში, ბეგარა, ერთჯერადი

გადასახადი ცენზივის გაყიდვისა და მემკვიდრეობის მიღების დროს, საეკლესიო მეთაფი და ა. შ.) რჩებოდა. მათი გამოსყიდვა გლეხის შესაძლებლობებს აღემატებოდა, ხელისუფლება კი მათ არავითარ დახმარებას არ უწევდა. ამიტომ გლეხთა გამოსვლები შემდგომშიც გაგრძელდა“ (თვალავაძე 1999: 148-149).

ვაჟა თვალავაძემ მიმოიხილა 1790 წლის ივნის-ნოემბრის დეკრეტები, რომლითაც ოტენის ეპისკოპოსი ტალეირანი გამოვიდა, განხორციელდა საეკლესიო რეფორმა და ეკლესია სახელმწიფოს დაექვემდებარა. მას არც ლე შაპელიეს დეკრეტი გამორჩენია, რომელიც 1791 წელს მიიღეს და ამით მუშებს აეკრძალათ სხვადასხვა კავშირების და ორგანიზაციების შექმნა, რომლითაც სამეშაო პირობების გაუმჯობესებას მოითხოვდნენ. საუბარი აქვს მოქალაქეების ქონებრივი ცენზის საფუძველზე აქტიურად და პასიურად დაყოფაზე, რომლის მიხედვითაც პასიური მოქალაქეები ფაქტობრივად ვერანაირ პოლიტიკურ როლს ვერ ასრულებდნენ, რაც დამფუძნებელი კრების საქმიანობის აქილევსის ქუსლად გვევლინება. ეს აზრი აქვს გამოთქმული კლუჩევსკის და კიდევ ბევრს. „ადამიანისა და მოქალაქის უფლებების დეკლარაციაში“ ერთ-ერთი მთავარი დებულება იყო – „ყველა მოქალაქეს აქვს უფლება პირადი ან თავისი წარმომადგენლების მეშვეობით მონაწილეობა მიიღოს კანონების გამოცემაში“ (თვალავაძე 1999: 150-151).

თანამედროვე ქართული ისტორიოგრაფიისთვის მნიშვნელოვანი შენაძენია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორის ხათუნა დიასამიძის ავტორობით 2021 წელს გამოცემული სახელმძღვანელო „ევროპის და ამერიკის ქვეყნების ახალი ისტორია“. სახელმძღვანელო განკუთვნილია სტუდენტებისა და ფართო მკითხველი საზოგადოებისთვის. ცხადია, რომ ეს ნაშრომი საქართველოში ევროპა-ამერიკის ქვეყნების ახალი ისტორიის პოპულარიზაციას ხელს შეუწყობს. სახელმძღვანელოს ერთ-ერთი თავი საფრანგეთის რევოლუციას ეხება. განხილულია, რაღა თქმა უნდა, დამფუძნებელი კრების მოღვაწეობაც (დიასამიძე 2021: 205-211). ვფიქრობთ, რომ ავტორი დადებითად აფასებს დამფუძნებელი კრების საქმიანობას. სახელმძღვანელოში ვრცელადაა აღწერილი მთელი ის რიგი რეფორმები, რითაც დამფუძნებელი კრება 1789-1791 წლებში გამოირჩა, რისი კულმინაციაც პირველი კონსტიტუციის მიღება იყო. მიგვაჩნია, რომ სახელმძღვანელო დასახულ ამოცანას კარგად ართმევს თავს და დამფუძნებელი კრების და მთლიანად საფრანგეთის რევოლუციის შესახებ, მკითხველებს სათანადო ინფორმაციის მიღება შეუძლიათ. ის სტუდენტებსაც მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევს ევროპის და ამერიკის ქვეყნების ახალი ისტორიის საკითხების მოსამზადებლად.

ამრიგად, საფრანგეთის რევოლუციის 1789-1791 წლების (დამფუძნებელი კრების საქმიანობის) პერიოდის, საქართველოში შესწავლის ოთხივე ეტაპის დროს განსხვავებული მდგომარეობა არსებობდა. საკითხის შეს-

წავლის პირველ ეტაპზე პოპულარულ ნაშრომებს ვხვდებით, რომელშიც ორგან არის გაბმული თხრობა, ხოლო დანარჩენ შემთხვევაში ცალკეულ საკითხებს ეთმობა ყურადღება. ქართველი პუბლიცისტების ყურადღებას აშკარაა, რომ ყველაზე მეტად რევოლუციის გამომწვევი მიზეზები და ბასტილიის აღება იმსახურებდა, თუმცა სხვა პრობლემების, მაგალითად აგრარული კანონმდებლობის მიმართაც საკმაო ინტერესი არსებობდა.

1918-1921 წლების საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში საკითხის შესწავლამ სამეცნიერო-პოპულარული სახე მიიღო, რისი დასტურიც ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოებია. როგორც აღვნიშნეთ, ავტორებს ცალკეულ თემატიკაზე საგანგებოდ არ დაუწერიათ, თუმცა მთლიანად მოვლენა მაღალ დონეზე აქვთ გაშუქებული და იმდროინდელი რეალობიდან გამომდინარე, მოთხოვნებს აშკარად აკმაყოფილებენ. მათ საკუთარ ამოცანას თავი კარგად გაართვეს და გაცილებით ფართო გეგმები ჰქონდათ, თუმცა გასაგები მიზეზების გამო, მათ ამის გაკეთება ვეღარ მოასწრეს. საქართველომ დამოუკიდებლობა დაკარგა და ქვეყანაში ახალმა რეალობამ დაისადგურა, რომელიც ცხადია ქართულ მეცნიერებას და მათ შორის ისტორიოგრაფიასაც შეეხო.

საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში დიდი ყურადღება მიიპყრო საფრანგეთის რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის შესწავლამ, რომლითაც განსაკუთრებით გრიგოლ ნათაძე და ალექსანდრე ნამორაძე ინტერესდებოდნენ. გივი კილურაძემ რევოლუციის პერიოდში საფრანგეთის არმია საგანგებოდ შეისწავლა, ხოლო პროფესორმა კოტე ანთაძემ საგანგებოდ გამოიკვლია 10 აგვისტოს გადატრიალება და მისი გამომწვევი მიზეზები. გარდა ამისა, მოვლენის გაბმული თხრობაც არ დარჩენილა კალამს მიღმა და ს. ძიმისტარიშვილის ნაშრომი ამის მაგალითია.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, დამოუკიდებელ საქართველოში საფრანგეთის რევოლუციის და მისი კონკრეტული საკითხების შესწავლით მერაბ კალანდაძე ინტერესდება, რომელიც განსაკუთრებით დიდ ყურადღებას იჩენს ცალკეული პრობლემების შესწავლით საქართველოში. ეს ძალზე მისასალმებელია. ჩვენც სწორედ აქეთკენ გვიჭირავს გეზი, რადგან ვფიქრობთ, რომ საფრანგეთის რევოლუციის ქართული კონტექსტი საკმაოდ საინტერესოა, მთელი რიგი საკითხებისა შეუსწავლელია და ამ პრობლემებზე მუშაობა პერსპექტიულად გვესახება. ჩვენი მოცემული ნაშრომი ამის ერთ-ერთ პირველ მცდელობად მიგვაჩნია.

და ბოლოს, ძალიან მოკლედ, გვსურს, ერთი საკითხიც წამოვჭრათ. ვფიქრობთ, რომ დროა ქართული ისტორიოგრაფიიდან ტერმინი „საფრანგეთის დიდი რევოლუცია“ ნელ-ნელა ამოვიღოთ და ჩავანაცვლოთ, საფრანგეთის რევოლუციით ან საფრანგეთის 1789-1799 წლების რევოლუციით. დასავლურ ისტორიოგრაფიაში ამ ტერმინს ფაქტობრივად აღარავინ იყენებს, თუმცა საქართველოში, რუსეთში და სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში,

ამ ტერმინს კვლავ აქვს დატვირთვა, რაც თანამედროვე ისტორიოგრაფიას არ შეესაბამება. ევროპელი და ამერიკელი ისტორიკოსების წიგნების სათაურებში ვერსად ამოვიკითხავთ „საფრანგეთის დიდი რევოლუცია“-ს. სამაგიეროდ, 1909 წელს მსგავსი სათაურით „საფრანგეთის დიდი რევოლუცია, 1789-1793“ გამოცემულია ცნობილი რუსი ანარქისტის პეტრე კროპოტკინის წიგნი, რომელიც ანარქისტულ და მემარცხენე წრეებში ძალიან დიდი გავლენით სარგებლობდა და ის როგორც ფრანგულ, ასევე ინგლისურ ენებზეა ნათარგმნი, თუმცა ამ შემთხვევაში, ყურადღება კონკრეტულ ტერმინზე გვაქვს გამახვილებული, რომელიც აშკარად მოძველებულია. მიგვაჩნია, რომ ეს უზუსტობა ქართულ ისტორიოგრაფიაშიც უნდა აღმოიფხვრას.

გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა:

- **ავალიანი 1920:** ავალიანი ს.. მსოფლიო ისტორიის სახელმძღვანელო (XVI-XVIII საუკუნეები). ტფილისი, ქართულ ბეჭდვითი ამხანაგობის გამოცემა №3, 1920;
- **ანთაძე, კალანდაძე 2005:** ანთაძე კოტე, კალანდაძე მერაბ. საფრანგეთის ისტორია, კულტურა, გეოგრაფია. „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, თბილისი, 2005;
- **ანთაძე, კალანდაძე 2013-2015:** ანთაძე თამარ, კალანდაძე მერაბ. საქართველოში საფრანგეთის დიდი რევოლუციის და ნაპოლეონის ეპოქის შესწავლის საკვანძო მომენტები. – *საისტორიო ძიებანი XII*, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ექვთიმე თაყაიშვილის სახელობის საქართველოს საისტორიო საზოგადოება, აფხაზეთის ორგანიზაცია, თბილისი, 2013-2015, გვ. 286-297;
- **ანთაძე, მამუკელაშვილი 1992:** ანთაძე კოტე, მამუკელაშვილი ნაირა. ახალი ისტორია: საშ. სკოლის მე-8 კლასის სახელმძღვანელო. თბილისი, „გულანი“, 1992;
- **ახალი საფრანგეთი 1870:** ახალი საფრანგეთი. ჟურნ. „კრებული“, 1870, №1, გვ. 109-139;
- **ბასტილიის აღება 1906:** ბასტილიის აღება. გამოცემა ალ. რ[უსა]ძისა. ქუთაისი, 1906;
- **დიასამიძე 2021:** დიასამიძე ხათუნა. ევროპის და ამერიკის ქვეყნების ახალი ისტორია. „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ბათუმი, 2021;
- **დონაძე 1978:** დონაძე ვარლამ. საფრანგეთის ახალი ისტორიის აქტუალური პრობლემები და ქართული პუბლიცისტიკა: (XIX საუკუნის მეორე ნახევარი). თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1978;
- **თვალავაძე 1999:** თვალავაძე ვაჟა. ახალი ისტორია, 1640-1815 წლები. „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, თბილისი, 1999;
- **კალანდაძე 1989:** კალანდაძე მერაბ. საფრანგეთის დიდი რევოლუციის შესწავლა საქართველოში. ჟურნ. „საქართველოს კომუნისტი“, 1989, №7, გვ. 92-94;
- **კალანდაძე 1989ა:** კალანდაძე მერაბ. საფრანგეთის დიდი რევოლუცია: 200 წლისთავი. „ისტორია და გეოგრაფია სკოლაში“, 1989, №1, გვ. 63-70;
- **კალანდაძე 1990:** კალანდაძე მერაბ. ადამიანის და მოქალაქის უფლებათა დეკლარაცია. ჟურნ. „საქართველოს კომუნისტი“, 1990, №11, გვ. 72-76;

- **კალანდაძე 1993:** კალანდაძე მერაბ. ბაირონი საფრანგეთის რევოლუციის მოღვაწეებზე. გაზ. „მოამბე“, 1993, №1, გვ. 19-21;
- **კალანდაძე 1996:** კალანდაძე მერაბ. მარკიზ დე ლაფაიეტი. გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომების კრებული, ნაწ. 2. გორი, 1996, გვ. 54-62;
- **კალანდაძე 1997:** კალანდაძე მერაბ. საფრანგეთის რევოლუციის „თეთრი ლაქები“. ჟურნ. „კლდეკარი“, 1997, №2, გვ. 149-154 ;
- **კალანდაძე 1998:** კალანდაძე მერაბ. დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების და ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში XX საუკუნის პირველ ნახევარში. თბილისი, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 1998;
- **კალანდაძე 2006:** კალანდაძე მერაბ. საფრანგეთის დიდი რევოლუციის აგრარული კანონმდებლობის შესწავლა საქართველოში. თბილისი, 2006;
- **კალანდაძე 2011:** კალანდაძე მერაბ. ისტორიოგრაფიული ეტიუდები. „არტანუჯი“, თბილისი, 2011;
- **კალანდაძე 2016:** კალანდაძე მერაბ. დიმიტრი უზნაძე საფრანგეთის დიდ რევოლუციაზე და ნაპოლეონზე. „არტანუჯი“, თბილისი, 2016;
- **კალანდაძე 2017:** კალანდაძე მერაბ. სუვერენულ საქართველოს რესპუბლიკაში 1918-1921 წლებში გამოსული მსოფლიო ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები. „ანალები“, 2017, №13, გვ. 214-245;
- **კილურაძე 1970:** კილურაძე გივი. ახალი ისტორია, ნაწილი 1. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1970;
- **კილურაძე 1982:** კილურაძე გივი. საფრანგეთის არმია დიდი რევოლუციის პირველ ეტაპზე (1789-1792). თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1982;
- **ლორთქიფანიძე 1906:** ლორთქიფანიძე ვარლამ. საფრანგეთის დიდი რევოლუცია. თბილისი, 1906;
- **მიქელაძე 1872:** მიქელაძე დავით. საფრანგეთი, ბასტილიის აღება. გაზ. „დროება“, 1872, №29-30, გვ. 2-3;
- **ნათაძე 1922:** ნათაძე გრიგოლ. რამდენიმე მომენტი საფრანგეთის რევოლუციის დროინდელი საგლეხო კანონმდებლობისა. ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე, თბილისი, 1922;
- **ნიკოლაძე 1962:** ნიკოლაძე ნიკო. რამდენიმე სიტყვა ერთი მეტად ძველი საკითხის გამო. თხზ. ტ. I, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1962, გვ. 195-209;
- **ჟორდანია 1906:** ჟორდანია ნოე. საფრანგეთის ისტორიიდან. დიდი რევოლუცია (1789). თფილისი, 1906;
- **რესპუბლიკელი საფრანგეთი და გერმანია 1877:** რესპუბლიკელი საფრანგეთი და გერმანია. გაზ. „ივერია“, 1877, №25, გვ. 1-2;
- **უზნაძე, გველესიანი 1919:** უზნაძე დ., გველესიანი ი. ახალი ისტორია (XVIII-XIX საუკუნეები). ტფილისი, სახალხო საქმ-ის გამოცემა №1, 1919;
- **ქარუმიძე 1906:** ქარუმიძე პ.. გლეხთა საკითხი საფრანგეთში. გაზ. „შრომა“, 1906, №4, გვ. 4;
- **ჩიჩუა 1905:** ჩიჩუა ზ.. ცოტა რამ საფრანგეთის მეთვრამეტე საუკუნის ისტორიიდან. ჟურნ. „მოგზაური“, 1905, №30, გვ. 484-486;
- **ჩიჩუა 1905ა:** ჩიჩუა ზ.. ცოტა რამ საფრანგეთის მეთვრამეტე საუკუნის ისტორიიდან. // ჟურნ. „მოგზაური“, 1905, №31, გვ. 502-504;

- **ძიმისტარიშვილი 1931:** ძიმისტარიშვილი ს. საფრანგეთის დიდი რევოლუცია. ტფილისი, „სახელმწიფო გამომცემლობა“, 1931;
- **წერეთელი 1920:** წერეთელი ალექსანდრე. მსოფლიო ისტორია. ნაწ. 3, ახალი საუკუნეები. სურათებით. თბილისი, „გამოც. №10 ქართ. ბეჭდვითი ამხანაგობისა“, 1920;
- **ჭუმბურიძე 1920:** ჭუმბურიძე თეიმურაზ. ახალი ისტორია: უმაღლეს და საშ. სასწავლებელთათვის. ქუთაისი, „მომავალი“, 1920;
- **Biard, Leuwers 2016:** Biard Michel, Leuwers Herve. Danton. Le mythe et l'Histoire. Paris, Armand Colin, 2016;
- **De Tocqueville 1856:** De Tocqueville Alexis. Old Regime and The Revolution. New York: Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, 1856.

Irakli Alimbarashvili

Ph.D Program in History

Invited lecturer, TSU

irakli.alimbarashvili@tsu.ge

STUDY OF THE FRENCH REVOLUTION 1789-1791 (NATIONAL CONSTITUENT ASSEMBLY) IN GEORGIA

(SUMMARY)

The following work is historiographic in nature and aims to highlight one interesting issue – Study of the French Revolution 1789-1791 (National Constituent Assembly) in Georgia. This is a novelty, which has a Georgian context, and is one of the first attempts to study the aforementioned problem.

The French Revolution is a subject on which historians have never been unanimous. There are many opinions that belong to distinguished historians and are completely different from each other. In fact, controversy and different views exist on all issues: in the evaluation of the revolution itself, in the work of the Girondists and Jacobins, in relation to agrarian reforms, etc.

Georgian historiography also has a different approach to the French Revolution. One of these interesting and important subjects is Study of the French Revolution 1789-1791 (National Constituent Assembly) in Georgia itself. In the Democratic Republic of Georgia, there was a different version of Study of the French Revolution 1789-1791 (National Constituent Assembly) in Georgia, and of course, a different version existed in the Georgian historiography of Soviet-Era. Modern Georgian historiography expresses a completely different opinion.

Before Georgia joined the Soviet Union, the main plus of the Georgian historiography was that it had a positive attitude towards the first stage of the French Revolution in Georgia. They tried to assess the matter from progressive and liberal point-of-view. This was a scientific approach to the matter, which, naturally, has its strong and weak sides. We consider that the attitude of the Georgian historiography of the Soviet period towards the first stage of the Great French Revolution in Georgia is harsh. Clearly, it was not accidental and was conditioned by their jacobinism. The Georgian historiography of the post Soviet Union tries to balance the inconsistency and all stages of the Great French Revolution are shown in a balanced manner. Everything mentioned above will be discussed in our article in details.